

A százéves köpeci bánya

A szénbányászat kezdetei Erdővidéken 133 esztendőre nyúlnak vissza, de a bányák szervezett ipari üzemmé alakítása csak 1872-ben történt meg. Így a köpeci szénbányászat ebben az évben ünnepli 100. évfordulóját.

„A háromszéki köpeci lignitet egy pásztor fedezte fel. [...] Baló Ferenc juhász a barót-köpeci határban folyó Csiányos patak völgyében tartotta a delelőt. Ott gyújtott tüzet — a víz is közel volt —, és ott ebédelt. Ebéd után a tüzet betakarta hamuval, hogy másnapra is maradjon parázs. Akkor még a gyufa nagy úr volt ezen a vidéken. Másnap nagy szél fújt, s hogy a hamut el ne fújja, a patakban talált nagy lapos köveket ráborogatta. A következő nap, amikor odament delelni, látja, hogy a barna kő ég és füstöl. Ismét úgy tett. A tűz tovább élt, és sok parázs lett. Lement, és elmondta a faluban, hogy a Csiányos patakában olyan kő van, hogy ég, mint a fa! Szájáról szájra ment a híre... Így indult a köpeci lignit útjára...”

Az egykori történetet Náfrádi Lajos, öreg köpeci bányász jegyezte fel önéletrajzi írásában.

A szénet először nem Köpec, hanem Barót város határában, a Nagyjá nevű határrészen „fedezték fel” 1839-ben. „Kutatására szükség nem volt, mert [...] a föld színén volt, s úgy hasogatták, mint a fát. Első felfedezője baróti kovácsmester, Szabó Imre volt” — így szól egy későbbi feljegyzés. A telep feltárása és kiaknázása az erdőfülei vashámor működésének második — 1856 utáni — szakaszával kapcsolatos. Ennek gőzkazánjait a Rika-erdő fájával és baróti barnaszénnel üzemeltették. Amint ismeretes, ez a hámor is — akárcsak a bodvaji — a szabadságharc szolgálatában állott. Ezért dülta fel Heydte császári serege 1848-ban.

A baróti bányatelkeket a Fülel Vashámor Társaság vásárolta meg, és később eladta a Brassói Kohó- és Bányatársulatnak. A szénét akkor két bányából: a régebbi nagyjáji és az 1857-ben megnyitott sugói bányából fejtették. Lefejtését csak a megnyitótárók szintjéig végezheték a szivárgó vizek okozta nehézségek miatt. „Keskeny pillérekkel, labirintszerű folyosókon termelték a szénét” — saját gyártmányú szerszámokkal. A belszínti szállítóeszköz a talicska, a külszínti pedig a szekér volt.

A baróti széntelep bányageológiai felkutatását Herbich Ferenc geológus végzi el, aki akkor a Fülel Vashámor Társaság igazgatója volt. Később Hauer és Stache írják le a kitermelést Erdélyről szóló első geológiai munkájukban, az 1863-ban megjelenő *Geologie Siebenbürgensben*. A szórványos bányászkodás 1871-ig tartott. Ekkor már közeledik a vidékhez a Keleti Vasút. Segesvár—brassói végszakasza számára fűtőanyagra volt szükség. Így kerül sor újabb kutatásokra a környéken.

A régi köpeci szénbányászat

„Barót környékén olyan széntelepek vannak, amelyek bármilyen módon megérdemlik, hogy kitermelődjenek. Ennek a barnaszénnek nagy jelentősége lehet a vasúti szállításban és az ország iparának sorsában.“ 1872. szeptember 22-én írta le ezeket a sorokat Stur Dénes, a bécsi Geológiai Intézet bányatanácsosa. Rá öt évre, Békésy Károly kolozsvári magántanár már így ír az erdővidéki szénbányászatról szóló könyvében: „Erdély két nagy szénbányája: a petrosényi és az erdővidéki.“

1872-ben a baróti szénbánya társulat megindította az ipari méretű rendszeres munkát. Az első bányákat a Köpec-patak völgyében nyitották meg — 1,5 km-re Köpectől a Baróti-hegység lábánál — a Samu főtárna kihajtásával 1872 őszén. Itt az előzetes kutatások alapján a széntelep fekvése és mélységviszonyai kedvező feltételeket kínáltak a bányászatnak.

A Samu-tárói feltárásokat hamarosan mások (Zeyk-tárna 1891, Bánffy-tárna 1891, Eliz-tárna 1903) követték. A bányászat műszaki színvonala alacsony volt. A kezdetleges felszerelés, a szivárgó vizek okozta nehézségek és a széntelep öngyulladásához vezető fejtési módok miatt az eddigi mélyszinti bányaművelést 1908-ban felhagyták, és áttértek a „napi“ műveletekre. Így takarták ki a Köpec-patak völgyében felszínre búvó széntelep egy részét. Kitermelése kifizetődőnek mutatkozott. A műveletek azonban az 1909. évi katasztrofális áradások „áldozatai“ lettek, s szükségessé vált új teleprészek feltárása a baróti Sugó-patak völgyében. Itt nyitják meg 1913-ban a Baróti bányát (Teleki-táró), és ezt követően a köpeci völgy fölött a József-aknát.

Az akkor használt telepfejtési módok alaptípusa az aláaknázott kamra-pillérfejtés volt. Ez a kor kezdetleges, de közismert fejtési módszere. Számátalan változatát alkalmazták, amelyek a telep helyi sajátosságaiból s a bányamező tektonikai helyzetéből adódtak. A századfordulót követő két évtizedben azonban már általánosan használttá vált Erdővidéken is a keskenyhomlokú kamrafejtés. Eredménye a széntelep teljes térbeli lefejtése volt, kevesebb veszteséggel.

A XIX. század köpeci szénbányászatának műszaki felszerelése, fejtési módjai nem mutattak bányatechnikai és technológiai nivőkülönbséget a közép-európai lignitbányászathoz viszonyítva.

A bányász szerszáma ekkor még csákányból, szénlapátból, fejszéből, csavarfűrőből és fejtéskampóból állott, ezeket csak később egészítette ki a harcsafűrész. Világításra az olajmécses (fánca), később a karbidlámpa szolgált. A tárnákat trapéz alakúra képezték ki, és faácsolattal biztosították. A szén „jövésztése“ csákánnyal történt, míg nem a századfordulón megjelent a dinamit. A mélyszinti szállítás teknővel, facsillével, lóvontatású facsille-vonatokkal történt. A felgyülemelő vizeket eleinte csupán meregették a tárnák csorgójába, majd kiskapacitású dugattyús szivattyúkkal nyomtatták a „napra“. A bányamélyek levegőzése a természetre volt bízva. A természetes léghuzat azonban nehézségeket okozott a mikroklimatikus „szélcsendek“ idején. Ilyenkor beépített kemencék segítségével bontották meg a levegő légnyomáskülönbségét. Akkor még nem ismerték fel a később süjtőléges bányává nyilvánított mélyszinten a „kemencés“ megoldás életveszélyes voltát.

1877-ben állandósul a vasút köpeci megállója. Ekkor épül meg a bányauzem rakodója. A bányatelepre 4 km hosszúságú lóvontatású iparvasutat vezettek, amelyet 1882-ben szerelnek át gőzerőre. Műhelyeket, drótkötélpályát létesítenek, és több munkáslakás épül.

A köpeci bányamunkások munkakörülményei nehezek voltak. A veszélyes fejtési módok miatt csupán helyes tájékozódásuk, előérzetük óvta meg őket a banya-

szerencsétlenségektől. A fejtések nem voltak biztosítva. Munkavédelmi intézkedések és felszerelések nem léteztek. Rossz megvilágítású, oxigénhiányos, meleg levegőjű fejtésekben 10—12 órát dolgoztak. A bányakatasztrófákról és a balesetekről nem vezettek nyilvántartást. 1872 és 1920 között a termelés mégis 600 tonnáról évi 38 800 tonnára növekedett. Nagy részét a vasút, a környék és Brassó üzemei használták fel.

1920-ban az erdővidéki bányákat és zártkutatmányi területeket új részvénytársaság, a România Carboniferă vásárolta meg.

Az örökölt műszaki színvonal nem felelt meg az egyre növekedő szükségleteknek és a maximális profit biztosításának. Közel fél évtizedes erőfeszítéssel a Ferdinánd-táró és Köpeci-akna térségébe telepített fejtésekkel sem sikerült növelni a termelést.

A vidéken végzett újabb földtani kutatások megnövelik az addig ismert szénvagyonot. Ekkor kerül sor a Polenszky- és a Christodulo-bánya megnyitására. Némi fejlődést mutattak a bányák műszaki felszerelései, de semmi haladást sem az érvényben levő fejtési módszerek. Még 1930-ban is túlnyomó részben pillérrendszerű kamrafejtésekkel dolgoztak. Magasságuk 2,5—3 m volt, fában biztosították és deszkával padolták, hogy a második alábúváskor (mert a széntelep 10 m vastag volt) ne hulljon a fejtésbe a fedő meddőomladéka. A bennmaradt porszén azonban itt is bányatüzeket okozott.

A bányaüzem termelése 1927-ben eléri a 118 000 tonnát. A munkások létszáma azonban alig 300. A fizikai munka kizsákmányolása a maximumra hág. A munkaidő továbbra is 10—12 óra. A munkabiztonság terén semmilyen fejlődés sem mutatkozik. Mindezt tetőzte a részvényesek magatartása, akik lábbal tiporták a kollektív szerződések előírásait. Így már 1923-tól bérharok kezdődnek, amelyek az 1929-es sztrájkban csúcsosodnak ki. A sztrájkot, amely végül is a munkások győzelmével végződött, a brassói egységes szakszervezetek révén az illegalitás körülményei között dolgozó Román Kommunista Párt vezette. Érthető, hogy az ilyen alapokra helyezett bányaüzem az általános gazdasági válság áldozata lesz 1931-ben. A bányákat bezárják, a munkásokat elbocsátják. Újramegnyitásukra csak 1939-ben kerül sor.

A bécsi diktátum meghúzta határvonal kettévágta a bányaüzemet a vasúttal összekötő iparvágányt. A bánya a háborús hadigépezetet szolgálta. A kitermelt szén autóval szállították a MÁV málnásfürdői megállójára, s egy részét Svájcba exportálták.

A szocialista építés éveiben

1944 szeptemberében Köpecen megszűnt a bányamunka.

1945 januárjában 90 bányász összefogott, és elhatározták, hogy saját erejük-ből megindítják a termelést. Kiszivattyúzzák a vizet a Polenszky-aknából, és Dózsa György-bányának nevezik el. Kijavítják az iparvasutat is. Ion Gheorghe Maurer személyesen fogadja a köpeci bányászok küldöttségét, és 25 millió lejes kölcsönt utal ki a legszükségesebb munkálatok elvégzésére. „Ebben a nehéz munkában 90 munkás és öt tisztviselő vett részt, mérnök nélkül [...], és sikerült...” — írja Pál Ferenc, a bánya első üzemvezetője visszaemlékezésében. Hónapokig nem kap-

tak fizetést a bányászok, mégis mindennap leszálltak a bányába. Megszervezték az üzem demokratikus vezetését. Párt- és szakszervezeti bizottságot alakítottak.

1945-ben és 1947-ben két új tárót nyitnak meg, s közben megteremtődtek a feltételek az életszínvonal emelésére, a bányabiztonsági intézkedések bevezetésére, a széntelepek ésszerű fejtésére, a tervezésen alapuló nagyüzemi fejlesztésre.

Az első ötéves tervet a köpeci szénbányászat már tudományosan megalapozott távlati fejlesztés alapján indítja el. Korszerűsítik a bányákat, a fejtéseket és a belszinti szállítást, s új aknákat nyitnak meg. A termelés az ötéves terv végére meghaladja a kapitalista Románia időszakában elért legmagasabb szintet.

A második ötéves terv újabb beruházási alapjaiból nyitják meg a Samu II. tárót, amely a termelés újabb emelkedését eredményezi. Közben a felszabadulás után végzett földtani kutatások jelentős széntartalékokat fedtek fel Vargyas és Felsőrákos környékén. Így került sor 1954-ben a vargyasi külfejtés, 1958-ban a Vargyas I. és 1959-ben a Vargyas II. bánya megnyitására. Ezek voltak hivatva nyersanyaggal ellátni az akkor épülő baróti brikettgyárat, amelynek létesítésével új iparág honosodott meg a Baróti-medence ipartörténetében.

A további ötéves tervek idején a köpeci széntermelés megközelíti és meg is haladja az évi 1 millió tonnát. A jelenleg bővülő brikettgyár nyersanyagszükségletének biztosítása céljából újabb modern bányák nyitnak meg: Felsőrákoson külfejtés, Baróton korszerű, mélyművelésű akna.

Az elmúlt években felszámolták az elavult fejtési módszereket, s lehetőséget teremtettek az acél- és fémtámas biztosítás bevezetésére, a különféle munkafolyamatok gépesítésére. Az új bányák megnyitó táróit betonnal, betonelemekkel erősítik meg. Az előfejtésekből pedig a fát kiszorítja a vasbiztosítás. A vargyasi bánya egyik kísérleti frontfejtésében a nagy teherbírású hidraulikus acéltámasokat felváltotta egy teljesen gépesített önműködő fejtő-komplexum. Általánossá válnak a széles homlokú frontfejtések, amelyekben korszerű fejtőkombájnok vágják és rakják a szenet. Amellett, hogy megfelelnek a biztonságtechnikai normák előírásainak, a fejtések termelékenysége egyre jobb.

A bányák levegőztetését nagykapacitású ventilátorok végzik, a felszerelés sújtólégbiztos. Az eltelt évtized intenzív gépesítése jelentősen emelte a köpeci szénbányászat műszaki szintjét. A külszíni fejtésekben nagyteljesítményű kanalas-kotrók dolgoznak, és billenőkocsik szállítanak, a mélyművelésekben Diesel-mozdony vontatta csillevonat, láncos kaparók és gumiszalagok szolgálják a szállítást.

Az erdővidéki szénbányákat iparvasút köti össze a központi őrítő- és rakodóállomással, azt pedig normálnyomtávú vasútvonal az ágostonfalvi vasútállomással.

A széntelep biztonságát tökéletes fejtési módszerek, a bányamunkásokét pedig az ország törvényeibe iktatott munkabiztonsági normák védik.

A nagy metamorfózis

Mélyreható változások mentek végbe a bányászok életében is. Az erdővidéki parasztból ipari munkás, szakképzett bányász lett.

A Baróti-medence felszabadulás utáni demográfiai fejlődésében is jelentős mennyiségi és minőségi változások figyelhetők meg. A szénbányák ma a környék 29 helységéből toborozzák a munkaerőt. Ennek 92,6%-a Kovászna megyéből, 4,4%-a Hargita megyéből és 3%-a Brassó megyéből származik. Ez a munkaerő mérőben más, mint a valamikori. A mezőgazdaság szövetkezetesítésével megszűnt a parasztbányász uralkodó jellege, s a bányászparasztból is lassan ipari munkás lett.

A szénipari dolgozók 61%-a szakképzett, ami azt jelenti, hogy az erdővidéki szénipar az elmúlt 28 év alatt kitermelte a vidék szakmunkásrétegét. A bányászok és a vidék lakói életszínvonala emelkedett, az átlagkereset növekedett.

A múltban Köpecbánya műszaki értelmisége jórészt külföldi, főleg német szakemberekből állott. Ma a vidék lakosságából kinőtt új értelmiség vezeti a jelentősen megnövekedett termelésű bányüzemet.

A műszaki értelmiség 99,6%-a Kovászna megyéből, 0,4%-a pedig Brassó megyéből származik. A 174-et számláló összlétszámból 19 mérnök és közgazdász, 87 technikus, 68 tisztviselő.

A műszaki értelmiség korcsoportok szerinti összetétele is az elmondottakat bizonyítja: 30 éven aluli 13%, 30 és 50 év közötti 80%, 50 éven felüli 7%. Társadalmi eredete a következő képet mutatja: 42%-a munkás, 44%-a földműves, 14%-a értelmiségi származású.

A műszaki értelmiség minőségére vonatkozólag adnak felvilágosítást a következő számok: főiskolát végzett 10%, technikumot és középiskolát 66%, általános iskolát 24%. Szakképzettségi szintjüket pedig befolyásolja a szolgálati idő. A műszaki értelmiség legnagyobb része 10—15 éve dolgozik a bányáiparban és a baróti szénmedencében, ami azt feltételezi, hogy alkalmazkodott a környezethez, az életfeltételekhez, munkahelyéhez, és megtelepedett. Csak 1950-től kezdve 51 mérnök és közgazdász fordult meg itt. A fluktuáció ma a minimumra csökkent. Fejlődik a vidék is. Barót bányászváros lett, és a gyors urbanizálódás útjára lépett.

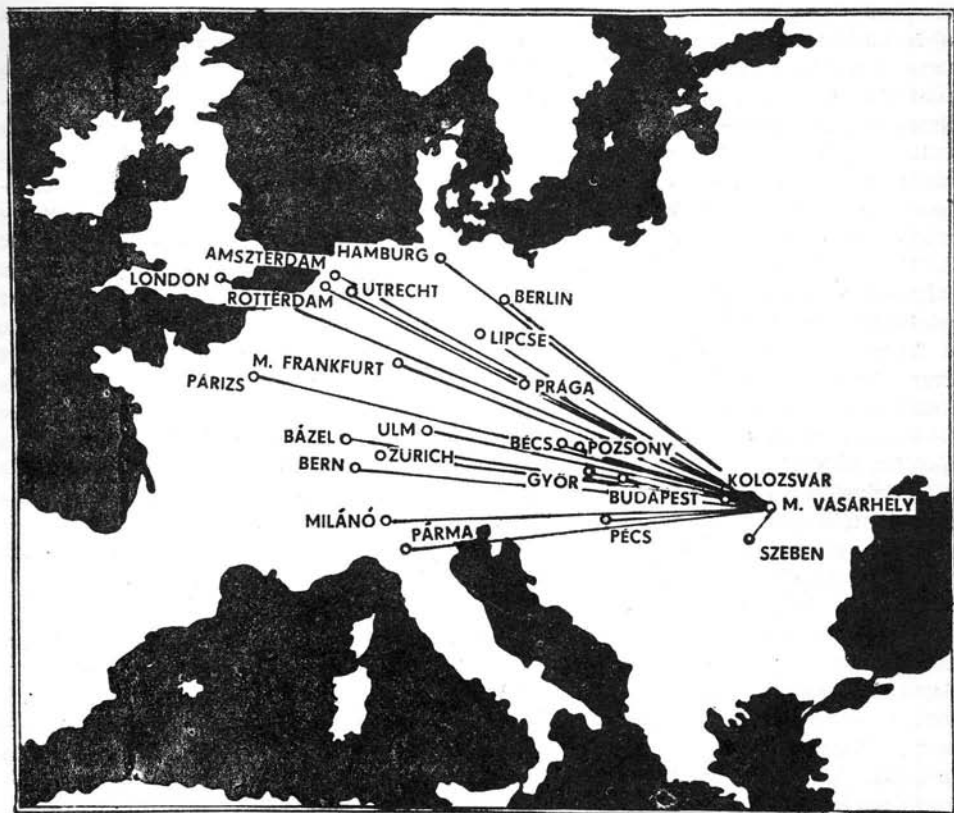
Kisgyörgy Zoltán

Könyv, könyvtár, „információ” 200 évvel ezelőtt

Ma már nem beszélhetünk olyan általános műveltséggel rendelkező emberről, akinek a tudomány valamennyi területén sikerülne informálódni a legújabb eredményekről. „Könnyebb újra felfedezni valamit, mint a tudományos szakirodalom dzsungelében megtalálni” (John D. Bernal). Statisztikai számadatok rettentenek el a tájékozódás, eligazodás lehetőségébe vetett hitünktől. Ki tud lépést tartani akkor, amikor az információk mennyisége tízévenként megkétszereződik, amikor a nap minden percében mintegy 2000 nyomtatott oldal születik, amikor csak Marosvásárhely könyvtárai* egy évben 38 000 kötetrel gyarapodnak, amikor az egyik angol kiadó tervében egy olyan katalógus szerepel, mely Nyugat-Európának a könyvnyomtatás felfedezése óta kiadott könyveit fogja magába foglalni; a kiadványt 610 kötetre tervezik (kötetenként 700 lap).

Ilyen körülmények között világszinten folyik az információs útkeresés. Nem matematikusok egy kicsit ijedten — olykor értetlenül — figyeltük a matematika nagyarányú térhódítását: lesznek-e még matematikamentes humaniórák? A közel-múltban elhangzottak olyan vélemények is, melyek szerint az információelmélet gyakorlati alkalmazását eredeti területére kell korlátozni, a hírközlési technikára (Benoit Mandelbrot).

* A város nagyobb könyvtárainak 1971. évi adatai alapján.

Teleki Sámuel „információs” hálózata

Akárhogy alakul is az információ jövőbeni alkalmazása, akármilyen mértékben fog is növekedni vagy csökkenni jelentősége a különböző tudományágakon belül, véleményünk szerint a modern könyvtárélet nem nélkülözheti sem a tudományos feltárást, sem a nyilvántartást, még kevésbé a válogatás és beszerzés megszervezésében az információtudomány adta elméleti és gyakorlati lehetőségeket. A tudományos-műszaki forradalom korában a könyvtártudomány területén különösen döntő jelentősége van a kibernetikai modellezésre való áttérésnek (V. A. Stoff professzor).

De vajon hogyan volt lehetséges a hibamentes tájékozódás és tájékoztatás régen, száz, kétszáz évvel ezelőtt, a szállítás, közlekedés, hírszerzés kezdetleges eszközei alapján? A kérdés a marosvásárhelyi Teleki-téka állománygyarapodási történetének vizsgálata kapcsán született meg.

A könyvtáralapító Teleki Sámuel levelezését, könyvvásárlási jegyzékeit kutató mai ember megdöbben a kétszáz évvel ezelőtti „informáltság” magas fokán, azon a szakmai precizitáson, amellyel Teleki megszervezi könyvgyűjteményének szakszerű, előre megkörvonalazott gyarapítását. Ez a 40 000 kötetnyi állomány — mely még az alapító életében elnyeri végső, egységes formáját — maga is információs szerepet töltött be a XVIII. század végén, a XIX. század elején.

1802 őszén nyitja meg kapuit a marosvásárhelyi könyvesház, az első könyvtáros 1803-tól már olvasónaplót vezet: „Holdnaponként és naponként való fel je-

gyeztetések azoknak a'kik ezen Biheca könyveit használták, miolta a' Közőnségnek a' Használás végett meg nyitattott, kinek kinek Neve után feltétetvén a' Könyvnek neve is melyből olvasott akár Dél előtti, akár Dél utáni Orákon." A naplóban feltüntetett címek azt bizonyítják, hogy a könyvtár első olvasóközönsége főleg a tudományos szakirodalom, széppróza iránt érdeklődött. Az alapító törekvése az is volt, hogy hazájában egy olyan „közhazsnú“ könyvtárat létesítsen, ahol a „tanulnívágók“ a régi klasszikusok legjobb kiadásai mellett megismerkedhetnek a korabeli tudományos élet legkiválóbb termékeivel. Történelmi munkák, államtudományi, filozófiai értekezések, természettudományi, jogi, teológiai művek szolgálták adatközlő eszközül az akkori érdeklődőknek. XVII. századi természettudományos folyóiratok, akadémiák és tudóstársaságok kiadványai, a XVIII. század közmert adatközlő folyóiratai álltak az olvasók rendelkezésére. Ma is figyelmet érdemelnek a francia, német, angol, olasz tudományos-könyvészeti folyóiratok, melyek évről évre közölték az európai könyvpiacra megjelent tudományos munkák és fontosabb közlemények címeit. Kimerítő bibliográfiáikkal a kornak megfelelő információs szolgálatot teljesítettek. (Pl. az *Allgemeine Deutsche Litteratur* 288 kötete; a francia *Gazette Littéraire* 223 kötete vagy az olasz *Giornale de' Letterati d'Italia* 42 kötete.)

Felvetődik a kérdés: hogyan sikerült Telekinek összegyűjtenie ezt az enciklopédikus tékát, hogyan értesült arról, hogy Európa melyik könyvügynökétől szerezhet meg egy-egy régi ritkaságot vagy új szakmunkát? Hogyan informálódott Teleki?

Bibliofiliájának kezdeti szakaszában *helyszíni, közvetlen tapasztalatszerzés, vizsgálódás* útján vesz tudomást újonnan megjelent könyvekről vagy könyvvásárlási lehetőségekről. Ez az időszak az 1759—1764 közötti külföldi tanulmányút ideje. Útjegyzetei alapján rekonstruálhatjuk, hogyan vált könyvgyűjtővé. Meglátogatva Ausztria, Franciaország, Svájc, Hollandia sok neves köz- és magángyűjteményét, foglalkozni kezd a könyvtáralapítás gondolatával. Amikor 1761. július 24-én elhagyja Baselt, ezt írja naplójába: „...ezen summából is fizettem könyvekért, a melyeket szerzettem in summa: kilencszázhetvenhét magyar forintokat s tizen-nyolc krajczárokat, a mint azok könyvek catalogussából kitetszik, melyeknek is egy részit auctioban, más részit pedig bibliopoliumokban szerezgettem.“ Teleki itt arra a két katalógusra utal, melyet a külföldi út alatt maga készített. Egyik a vásárolt könyveket tartalmazza, és pontosan követhető benne, hogy hol és milyen alkalmakkor vásárolt. A másik (*Pretium librorum Samuelis Teleki... quos In Peregrinatione sua Litteraria sibi comparavit*) az akkori könyvárakról tájékoztat.

Teleki másik informálódási módja a *rendszeres correspondentia*. Külföldről visszatérve Sárdon, majd Sáromberkén telepszik le, s innen folytat élénk levelezést Európa sok neves professzorával, könyvtárosával, könyvkiadójával. Célja legtöbb esetben a könyvgyűjtést szolgáló gyors és pontos informálódás. Említsünk meg néhányat e levelek közül.

Beck J. Ch. (1711—1785) bázeli történelemprofesszornak 1764 áprilisában Sárdról arról ír, hogy tudomására jutott Hagenbuck svájci tudós halála. Kéri Becket, próbáljon számára néhány könyvet megszerezni Hagenbuck híres könyvtárából.

Saxe Ch. (1714—1806) utrechti történelemtanár Sáromberkére küldi Telekinek frissen megjelent *Onomasticon*jának első kötetét. 1776 decemberében Teleki levélben köszöni meg a küldeményt, és kéri, hogy a többi megjelenő kötetet is küldje el számára. (Amikor Teleki Saxe munkájának II. kötetét kézhez kapja, Bod Péter *Magyar Athenás*ával kedveskedik a holland történésznek.)

Teleki azonnal reagál a hazai és külföldi könyvújdonságokra. Dobai Székely Sámuel (1704—1779) már 1773 júniusában arra kéri levélben, hogy Koller Jó-

zsefnek a pécsi püspökökről készülő munkáját (*Historia Episcopatus Quinque-ecclesiarum*. Posonii, 1782—1812) szerezzé meg számára, de ha ez nem lehetséges, legalább az őt érdeklő részek másolatát küldje el.

Giambattista Bodoni neves olasz nyomdásztól Teleki Sámuel az ókori klaszrikusok legjobb kiadásait vásárolja meg; sok esetben még csak készülő munkák ügyében leveleznek.

Külföldön tanuló hazai diákok — akik közül sokan éppen Teleki Sámuel segítségével tanulnak kint akadémiákon — gyakran értesítik könyvhírekről. Zilai Sámuel Utrechtből 1782 júliusában írja: „A' Ngod parancsolattjára meg-szerzett könyvek körül tett kevés foglalatoságom kedves időtöltésem, az olyan könyveket csak vásárolni is gyönyörűség. [...] egy Critica Bibliothecat kezdenek Amsterdamba 1777-től fogva kibocsátani: nem egy az auctora, [...] recensaltatnak benne Napkeleti, Görög, Deák nyelvekre, tudományokra tartozó új könyvek...”

Ellentétben a kortárs főiri könyvgyűjtők legtöbbjével, Telekinek nincs „hivatásos” könyvbeszerzője. A hazai és külföldi tudósok, diákok segítségével legelőször pusztán az informálásig terjed, egyébként Teleki maga levelezik könyvtárakkal, kiadókkal. Figyelme kiterjed a legapróbb részletekre is. Maga tárgyal a könyvek áráról, maga válogat az egyes kiadások közül, s mint a könyvet szennvedélyesen szerető bibliofil, gyakran érdeklődik a könyvek kötése, állapota felől. Ezért ajánlja könyveit Weigel lipcei könyvtár 1800 márciusában így: „...beide Werke empfehlen sich durch ihr schönes Aussere sehr...”

A könyvérdékességek, válogatott szép és értékes kiadások felkutatása jellemzi tehát egyfelől Teleki könyvszűkésését. A köznek használni akaró könyvtár-alapító pedig, felismerve a könyv adattári szerepét, tékájában össze szeretné gyűjteni az egyes tudományágak legrepresentatívabb termékeit. A több évtizedes gyűjtés Telekit korának egyik legképzettebb könyvszakértőjévé neveli. Sokat segítettek ebben a könyvészeti szakmunkák is.

Teleki informálódásának harmadik módja a *szakkönyvek, könyvkatalógusok igénybevétele*. A marosvásárhelyi könyvtár ma is őrzi Teleki gazdag katalógus-gyűjteményét.

Külön csoportot jelentenek a neves európai magánkönyvtárak nyomtatott katalógusai. Ez a 64 különböző privát-tékát bemutató gyűjtemény tájékoztatta Telekit a XVIII. századi bibliofília számos kérdésében. Nagyobb közkönyvtárak hasonló kiadványai, érdekes szakkatalógusok nevelték hozzáértő könyvtárossá, aki majd maga is elkészíti saját könyvtárának diszciplínák szerint szakosított katalógusát (nyomtatásban Bécsben jelent meg 1796—1819 között). A tiltott könyveket tartalmazó katalógusokból értesült arról, hogy egy magas állami hivatalokat viselő főúr (Teleki Sámuel Erdélyi kancellárja volt) nyilvánosságnak szánt könyvtárában mi lehet közhasználatú, s mit kell külön „Kasten“-be zárni. Aukció-katalógusok tájékoztatták a vásárlási lehetőségekről. Híres európai könyvkiadók nyomtatott könyvrajstromai segítettek, hogy kedve szerint válogasson a kiadványok között.

A gyors tájékoztatást szolgáló modern kiadványok korszakában is figyelemre méltó ezeknek a különböző országokban kiadott munkáknak változatos gyűjteménye.

Meglepő az is, hogy 1759—1822 között Teleki Sámuel mintegy 24 európai város könyvpiacáról vásárolt.

Ő, aki még mit sem hallott az információ—informálódás tételelesen megfogalmazott szerepéről, 1761-ben így ír: „Nyilván a tudomány nagyrészt azt jelenti, hogy ismerjük a jó könyveket; másrészt elborít a könyvek tömege, amelyekben ma a tudomány bővelkedik.”

D. Nagy Anikó